

UN PROCÉS INQUISITORIAL CONTRA JUEUS DE MONTBLANC PER UN LLIBRE DE MAIMÒNIDES

Jaume RIERA i SANS

Les obres de Maimònides, el pensador jueu més important de l'època medieval (1138-1204), tingueren la virtut de suscitar vives polèmiques, especialment dins el judaisme, entre els partidaris de la seva posició lleugerament racionalista, i aquells que creien endevinar-hi un greu perill per a la fe. Les fases d'aquesta famosa polèmica començaren en vida del mestre, i no es pot dir que s'hagin clos encara avui.

Val a dir, tanmateix, que l'episodi que les pàgines que segueixen evocaran, no té res a veure amb aquesta problemàtica. No ens cal gens posar el lector en antecedents sobre el racionalisme o l'aristotelisme dels pensadors religiosos medievals. El procés inquisitorial que veurem desencadenar-se contra jueus de Montblanc té el seu origen en una pàgina d'un llibre de Maimònides (que, per cert, recentment ha estat traduïda al català)¹; una sola pàgina on mestre Mossé d'Egipte, com l'anomenaven aleshores, posa en ridícul els qui creuen que Jesús de Natzaret era el Messies promès i esperat. El procés inquisitorial a què ens referim, doncs, és, o hauria d'ésser, un procés per blasfèmia.

1.- Maimònides: *De la Guia dels Perplexos i altres escrits*. Traducció i edició a cura d'Eduard Feliu, Barcelona 1986, pàg. 242-243.

La tírria de l'Església catòlica contra aquesta pàgina, contra el capítol que la conté i contra l'obra en què està inclosa ja feia temps que s'havia manifestat. Al nostre país, la primera denúncia de la blasfèmia i la primera campanya contra el llibre es produïren l'any 1263 per l'acció de fra Pau Cristià, un jueu convers, natural de Montpeller, que havia ingressat a l'orde de predicadors.

A instància d'aquest convers, el 28 d'agost de 1263, el rei Jaume I expedia una circular ordenant segrestar i cremar els exemplars del llibre *Softim* de mestre Mossé d'Egipte, per les blasfèmies contra Jesucrist que contenia². Durant el segle XIV se suscitaren diverses onades de repressió contra el mateix llibre, fins al punt que el rei Pere el Cerimoniós, el 14 de març de 1383, ordenà als jueus de Barcelona, Girona i Perpinyà que traduïssin al català l'obra *sobre els drets hebraics* de Maimònides³.

Encara que amb diverses expressions, es tracta sempre de la mateixa obra, aquella que el mateix autor designà amb el títol de *Mishné Torà*, que versa, precisament, sobre el dret hebreu⁴. *Softim* és el títol del llibre o capítol que conté la pàgina incriminada. Els documents que il·lustren el nostre procés el designaran més aviat amb formes genèriques o descriptives: «lo libre apellat *De maestre Moysé de Egipte*», «un libre apellat *Maestre Moysés de Egipte sobre l Talmut*», «quendam librum vocatum *Talmut de Rabi Moyses de Egipte*», i altres variants. Cal advertir, tanmateix, que no serà pas el llibre, ni menys la blasfèmia, allò que veurem que els inquisidors sotmeten a judici. Els processats seran uns determinats jueus de Montblanc denunciats com a posseïdors del llibre blasfem; i encara, per donar a entendre que el delicte era de naturalesa doctrinal i queia, per tant, sota la seva jurisdicció, els inquisidors no diran que el llibre posseït pels jueus contingui blasfèmies, sinó «errors» contra la fe cristiana.

Per comprendre l'entrellat de l'episodi que comentarem, només cal posar el lector en antecedents sobre dos punts concrets. L'un és l'específica estructura, diguem-ne personal, que aleshores tenia la Inquisició. A l'època del nostre procés, exactament els anys 1389-1391, la Inquisició no presentava una organització tan reglamentada i defi-

2.- Una exposició del context històric d'aquesta circular es pot veure a l'obra de Yitzhak Baer, *Història de los judíos en la España Cristiana*, Madrid 1981, pàg. 126 amb les notes a la pàg. 694.

3.- El document fou publicat per Antoni Rubió i Lluch, *Documents per a la Història de la Cultura Catalana Mig-aval*, Barcelona 1908, pàg. 309, doc. 338. No ens consta que el llibre fos aleshores traduït.

4.- Una exposició didàctica i clara de les obres de Maimònides es pot veure al llibre *Maimónides y su época*, Còrdova 1986, editat amb motiu d'una exposició commemorativa.

nida burocràticament com tindria més endavant, en temps dels Reis Catòlics. La Inquisició del segle XIV era papal i episcopal alhora, és a dir, que el nomenament d'inquisidors pertanyia tant al papa com als bisbes, segons el dret canònic d'aquell temps; però a la pràctica, a més del papa i dels bisbes, els mestres generals de l'orde de predicadors, que monopolitzava l'exercici de la Inquisició dels heretges, havien aconseguit poder per nomenar igualment inquisidors generals, com si fos un càrrec més del seu orde. I com que els inquisidors es creien facultats per delegar les seves funcions per a casos o àmbits concrets, la piràmide de poders per inquirir i jutjar heretgies i errors doctrinals contra la fe no era gens transparent, de manera que les comissions, lloctinències, destitucions i revocacions d'inquisidors eren freqüents, agreujades, encara més, durant el Cisma d'Occident, per la duplictat de papes i de mestres generals de l'orde de predicadors. Hem de veure completament «normal», doncs, que el nostre procés, un cop iniciat per un inquisidor local, es vegi interferit per l'inquisidor general, per l'arquebisbe de Tarragona i encara per un altre inquisidor delegat, tots creient-se amb autoritat legal per intervenir-hi.

D'altra banda, com que els inquisidors no disposaven d'un poder coercitiu propi, en el sentit físic del mot, estaven, de fet, a mercè de l'autoritat secular. Qualsevol inquisidor, fos general o delegat, abans de començar a actuar necessitava un rescripte del Rei que manés als seus oficials executar les ordres de detenció, segrest, etc. que aquell els indicaria. Tant se valia que tinguessin el nomenament papal o episcopal en regla: si el Rei els desautoritzava, els inquisidors ja es podien tancar al convent. Per això, al seu moment, el rei Pere el Cerimoniós, i després el seu fill Joan I, podran plantar cara a tot un inquisidor general com fra Nicolau Eimeric, que s'havia fet vell en l'exercici del càrrec, i retirar-li la confiança, reduir-lo a la inactivitat i fins i tot exiliar-lo.

L'altre punt que cal tenir present abans d'enfilar la narració del que avui sabem sobre aquest procés, és la inveterada oposició del poder secular a consentir que els inquisidors dels heretges processessin jueus. Els Reis i senyors temporals pretenien que els jueus els pertanyien en cos i en béns, els quals, com a infidels, estaven fora de la potestat de l'Església, i si era cas que delinquien en qualsevol matèria, només a ells pertanyia el poder de jutjar-los i castigar-los. Aquesta posició, doctrinal i pràctica alhora, era contradita pel formidable fra Nicolau Eimeric, que sostenia, amb tota mena d'arguments, que el poder de l'Església, i el seu propi poder com a inquisidor general, s'estenia a qualsevol delictes contra la fe, en el sentit més ampli del terme, fos qui fos el subjecte que el cometia o el consentia⁵. Serà

5.- Els darrers estudis sobre aquesta qüestió particular han estat publicats a l'«Arxiu de Textos Catalans Antics» 1, Barcelona 1982, pàg. 78-190. Els dos textos que s'hi

també «normal», doncs, en el nostre procés, veure com l'infant Martí i la seva muller, senyors de Montblanc i dels jueus de la vila, intenten impedir, conjuntament i per separat, l'actuació dels inquisidors contra els «seus» jueus. En aquesta ocasió, però, tractant-se d'una blasfèmia clara i directa contra la religió cristiana, acabaran reconeixent i acceptant que els inquisidors hi són jutges competents, si bé miraran de controlar-los i vigilar que no s'excedeixin en les seves atribucions, i, si poden, treure'n profit.

* * *

L'inquisidor o lloctinent d'inquisidor que incoà el procés de què parlem era fra Guillem de Tous, de l'orde de predicadors, que s'estava al convent de Tarragona⁶. Pel seu *curriculum* dins l'orde podem suposar que aleshores (1389) tenia uns 40 anys. La seva talla intel·lectual, més aviat escassa, queda ben reflectida al llibre que escriví, amb el títol *Lumen de Lumine*, datat l'any 1406 i dedicat llagoterament al seu propi provincial. Es conserva autògraf a la Biblioteca Nacional de Catalunya (manuscrit núm. 579), i vol ser un tractat contra jueus, precisament, però demostra que no sap un borrall d'hebreu ni d'escrits del judaisme rabínic, i és tan ingenu que es creu al peu de la lletra, fins al punt de reproduir-la, la famosa carta fictícia de rabí Samuel a rabí Issach sobre la vinguda del Messies.

El procés, doncs, ja s'endevina que no fou emprès per iniciativa pròpia de l'inquisidor, que no havia llegit mai res de Maimònides, sinó per denúncia aliena. Fou un convers jueu, de nom ignorat, qui tingué a l'església de Santa Maria una disputa pública amb els jueus de Montblanc i denuncià que Vidal Brunell posseïa un llibre de Maimònides que contenia blasfèmies⁷. Al punt, l'inquisidor manà empresonar Vidal Brunell i, segons sembla, altres jueus de la vila, i començà les seves diligències processals rigoroses, prenent per escrivà un notari de la vila.

La primera notícia documental que tenim del procés contra jueus de Montblanc, apareix el dia 5 de juny de 1389. Estant a Montsó, on se celebraven corts generals, l'Infant Martí s'assabentà, precisament a través del mateix convers que havia denunciat el delictes,

editen, sense data, és ben possible que fossin redactats tots dos, precisament, durant aquest procés nostre. El document núm. 6 de l'Apèndix sembla fer-hi una referència directa.

- 6.- Per a les dades biogràfiques i bibliogràfiques de fra Guillem de Tous, a més de les que es poden deduir dels documents que aporto, tots inèdits, vegeu Th. Kaeppli, *Scriptores Ordinis Predicatorum*, vol. II, Roma 1975.
- 7.- La disputa pública és al·ludida per un sol document, el que publico a l'Apèndix, núm. 4. El convers jueu penso que era un tal Guillem de París. N'he exposat les dades que en coneixem en un treball que apareixerà a la revista «Calls» 2, Tàrrrega 1987.

que fra Guillem de Tous, inquisidor a l'arquebisbat de Tarragona, ha iniciat un procés rigorós contra jueus de Montblanc, la seva vila ducal.

Retinguem, de moment, la dada sorprenent que sigui el mateix convers el primer a demostrar desacord amb la manera com es condueix el procés, i se'n vagi fins a Montsó per comunicar l'actuació incorrecta, segons ell, del frare predicador. La reacció de l'Infant és escriure de seguida a fra Guillem pregant-li, amb bones maneres, que desisteixi del procés i el suspengui, estigui conclòs o encara pendent, i es presenti a Montsó amb la documentació recollida, al·legant, clarament com a excusa, que la presència a Montsó de l'arquebisbe i d'altres prelats i mestres en teologia, juntament amb el convers, que era l'únic que hi entenia, facilitaria l'examen a pleret de la qüestió i decidir-hi el que correspongui⁸. A part, i preveient segurament que l'inquisidor no faria cas dels seus precés, l'Infant manava al batlle que no permetés que aquell prosseguís les seves actuacions⁹. Els jueus eren cosa pròpia de l'Infant i no volia que fossin molestats, però de moment ja n'hi havia alguns a la presó, com a mesura preventiva.

La voluntat de l'Infant Martí, que ordenava al batlle que no permetés que fra Guillem «d'aquí avant proceesca en lo dit fet, ans li-u contrastats rigorosament», tingué, de moment, l'efecte previst. Privat de l'auxili del braç seglar, fra Guillem es traslladà a Montsó i parlamentà amb el senyor de Montblanc. Pel que es veu, tots dos arribaren a un acord, i al cap de set setmanes d'aquella primera carta inhibitoria, el 23 de juliol de 1389, l'Infant Martí se'n desdeia i posava decididament la seva autoritat al servei dels interessos de l'inquisidor de Tarragona: manava al batlle de Montblanc que aconseguís per la força apoderar-se del llibre incriminat, el tingués segrestat fins que rebés noves ordres, i mentrestant secundés les actuacions de fra Guillem de Tous i li permetés l'examen del llibre¹⁰.

El llibre, però, no apareixia. Vidal Brunell s'excusava dient que en aquells moments no es trobava en poder seu i que no podia lliurar-lo, i, per la seva negativa, continuava empresonat. Hi era encara el maig de l'any següent, 1390, quan els seus familiars presentaren demanda a la infanta Maria perquè no fos vexat tan inhumanament. La Infanta, condescendent, ordenà al batlle que tragués de la presó el jueu, amb fiança, naturalment, explicant-li que era vell i malalt i que, fora de la presó, podria recuperar més fàcilment el llibre que ocasionava les seves desgràcies¹¹.

8.- ACA, Canc, Reg. 2077, fol. 87v. publicat a l'Apèndix núm. 1.

9.- *Ibidem*, fol. 87v-88r, en igual data: Montsó, 5-VI-1389.

10.- *Ibidem*, fol. 110r, en data Montsó, 23-VII-1389.

11.- ACA, Canc, Reg. 2107, fol. 165r-v, en data Barcelona, 3-V-1390.

Pocs dies després, aquell mateix maig de 1390, la causa dels jueus de Montblanc sofrí uns canvis radicals. L'inquisidor general, el famós fra Nicolau Eimeric, assabentat del procés, s'hi interessà tant que decidí portar-lo personalment. Endevinant o sabent per endavant que l'inquisidor de Tarragona hi tenia també molt d'interès i no abandonaria de grat la prossecució de la causa, optà per gestionar que el mestre general de l'orde revocqués la seva comissió i el destituís. Li fou fàcil i no se'n féu cap escrúpol. Un cop aconseguida la destitució de fra Guillem de Tous, el seu germà d'hàbit i d'ofici, fra Nicolau Eimeric, la comunicà amb carta particular a un escrivà de l'Infant, Joan de Bossegais, que devia ser amic personal seu, i li demanà que fes expedir la documentació pertinent que secundés el seu propòsit d'entendre personalment en l'afer dels jueus de Montblanc.

La cancelleria de l'infant Martí, per influència de Joan de Bossegais, hi accedí de bon grat: no solament revocà aquell manament al batlle de Montblanc, del 23 de juliol de l'any anterior, de posar-se a la disposició de fra Guillem de Tous, sinó que li ordenà de lliurar còpia del procés a fra Nicolau Eimeric quan la hi demanés¹². I el mateix Infant escriví a l'inquisidor general, molt cordialment, comunicant-li que es posava a la seva disposició i s'alegrava que prenguéss en les seves mans el procés, tot confessant, sense embuts, que es contaven coses escandaloses de fra Guillem de Tous i no semblava que portés bones intencions en aquest afer, i que, d'altra banda, molts jueus d'altres llocs posseïen el mateix llibre i ningú no els en feia qüestió¹³.

Casualment, el mateix dia que l'infant Martí, des de Perpinyà, autoritzava la conducció del procés per part de l'inquisidor general, la infanta Maria, com a lloctinent del seu marit, des de Barcelona, ordenava a fra Guillem de Tous que desistís del procés, al·legant dos motius o arguments. L'un, de caire jurídic, era que, no pertanyent a l'inquisidor l'aplicació del càstig que els delictes dels jueus poden merèixer, sinó només a la senyoria temporal (que en aquest cas eren l'infant Martí i ella), fra Guillem no havia d'entendre en l'afer; i l'altre argument, d'autoritat, consistia a reproduir-li una vella provisió de Jaume II, datada a La Baells el 26 de juny de 1292, on prohibia als inquisidors procedir contra jueus per raó d'heretgia¹⁴. Simultàniament, amb una altra carta al batlle de Montblanc, la infanta Maria li ordenava que tragués de la presó Vidal Brunell i els altres jueus detinguts, fes cloure el procés i el trametés a l'Infant per dictar-hi sentència¹⁵.

12.- ACA, Canc, Reg. 2078, fol. 62r, en data Perpinyà, 16-V-1390.

13.- *Ibidem*, fol. 62v, en igual data, publicada a l'Apèndix, núm. 2.

14.- ACA, Canc, Reg. 2107, fol. 166v.-167r, en data Barcelona, 16-V-1390.

15.- *Ibidem*, fol. 166r, en igual data.

Res d'això no es va complir. Ni els jueus sortiren de la presó, ni el procés es clogué, segurament perquè el llibre encara no havia aparegut. En les esferes dirigents, d'altra banda, les coses es complicaren encara més. Fra Guillem de Tous, quan va saber que el mestre general de l'orde l'havia destituït i li havia retirada la comissió, recorregué a l'arquebisbe de Tarragona, que com a autoritat ordinària podia i havia d'entendre en els afers de la Inquisició. I l'arquebisbe de Tarragona, de molt bon grat, accedí a nomenar-lo vicari general.

Fra Nicolau Eimeric, no cal dir si se'n va sentir contrariat. El 21 de juny de 1390, l'infant Martí, estant a Girona, on residia aleshores l'inquisidor general, tornava a interposar la seva autoritat per mirar de resoldre el conflicte jurisdiccional (en realitat, un conflicte d'interessos creats), i conduir el procés per camins de suposada justícia. Amb una carta personal a l'arquebisbe li demanava que no permetés l'actuació de fra Guillem de Tous en el procés, i acceptés la intervenció de fra Nicolau Eimeric¹⁶. Amb una altra carta al batlle, li ordenava que no acceptés ni fes cas de les comissions que li presentaria fra Guillem de Tous, ans les hi prengué i les hi enviés¹⁷. I amb una tercera carta manava al notari del procés actuat per l'ex-inquisidor, sota pena de presó, que en lliurés al batlle l'original, no una còpia comprovada¹⁸.

Res d'això tampoc no es va complir, i convé que retinguem aquest altre detall curiós: el notari Pere Maçons s'estimà més anar a la presó que lliurar l'original del procés. Algun motiu devia haver-hi, és clar, perquè tots els intervinents en el procés s'hi aferressin tan abrivadament.

Pocs dies després de les cartes anteriors, el panorama tornava a canviar radicalment. Fra Nicolau Eimeric, mestre d'intrigues, perdia la seva autoritat per intrigues dels enemics que s'havia guanyat a pols, i havia d'abandonar l'exercici del càrrec d'inquisidor general dels dominis del rei Joan. El succeïa un dominicà aragonès neutre, fra Jimeno de Navasa, que exerciria com a inquisidor general fins a la mort del rei Martí¹⁹.

El procés ja feia més d'un any que durava. Ara fra Nicolau Eimeric ja no hi podia actuar. L'objectiu que la cancelleria de l'infant

16.- ACA, Canc, Reg. 2078, fol. 67r-v, en data Girona 21-VI-1390, publicada a l'Apèndix núm. 3.

17.- *Ibidem*, fol. 67r, en igual data.

18.- *Ibidem*, fol. 67v-68r, en igual data.

19.- La circular del rei Joan als seus oficials ordenant-los prestar tota favor i ajuda a fra Jimeno de Navasa, (nou) inquisidor general a tots els seus dominis, es troba a ACA, Canc, Reg. 1844, fol. 158r-v, i porta la data Girona 4-VII-1390.

Martí s'havia proposat, ben decidida, era que fra Guillem de Tous no hi intervingués. La solució que prengué fou bastant poc política: hom envià a Montblanc un altre inquisidor, fra Alfons de Sant Marc, titulant-lo delegat de fra Jimeno de Navasa, que ja era inquisidor general.

Fra Alfons de Sant Marc emprengué camí de Montblanc amb una recomanació de l'Infant al batlle de la Vila i amb una carta personal d'aquell a l'arquebisbe de Tarragona²⁰. El fet és, però, que aquest no li permeté que prengué el procés i continuà deixant la mà lliure a fra Guillem de Tous, que li havia guanyat, no sabem com, tota la confiança.

Contrariada vivament en els seus interessos, la cancelleria de l'infant Martí intentà, mesos després, una nova maniobra per recuperar el control directe del procés: a instància del procurador fiscal, com si fos un afer de justícia, comunicà a fra Guillem de Tous i a l'arquebisbe que no estava disposada que el procés continués, i els citava a la cort a presentar els drets que pretenien posseir: el Consell Reial prou els cenvenceria que la jurisdicció sobre els jueus pertany tota a la senyoria temporal²¹. Alhora l'infant Martí ordenava al batlle que no tolerés la prosscució del procés²².

La nova i darrera maniobra tampoc no serví per al que es pretenia. El llibre, finalment, havia aparegut, i el procés continuà, conduït, sota l'autoritat de l'arquebisbe de Tarragona, per fra Guillem de Tous. Arribat el maig de 1391, el procés ja estava conclòs. El dia 9 de maig l'infant Martí manava al batlle de Montblanc que si el llibre hebreu que n'havia estat ocasió ja no era necessari, l'hi enviés²³. Del dia 24 de maig de 1391 és l'únic document que fins avui es coneixia sobre aquest episodi: una carta de la reina Iolant a l'infant Martí pregant-li que no es dictés a Barcelona la sentència «contra alguns llibres de Rabí Mossé, en los quals se diu que ha alscons errors contra la fe christiana», perquè el poble de la ciutat, que ja té els jueus «en gran oy, los hauria en molt major».²⁴

La sentència no la sabem, però podem donar per segur que fou dictada; i no sols que fou dictada, sinó que fou condemnatòria i els jueus de Montblanc hagueren d'afllixar una bona quantitat de florins d'or.

20.- ACA, Canc, Reg. 2078, fol. 98r i 98r-v, en data Barcelona, 8-VIII-1390. La carta personal a l'arquebisbe és publicada a l'Apèndix, núm. 5.

21.- ACA, Canc, Reg. 2095, fol. 171v-172r, en data Barcelona, 16-XII-1390.

22.- *Ibidem*, fol. 172r, en data Barcelona, 15-XII-1390, publicada a l'Apèndix, núm. 6.

23.- ACA, Canc, Reg. 2079, fol. 29v, en data Barcelona, 9-V-1391.

24.- Fritz Baer, *Die Juden im christlichen Spanien*, Erster Teil, Berlin 1929, pàg. 650.

Mentre durava el procés, alguns singulars de l'aljama de la vila ja havien demanat a la cancelleria de l'infant Martí que tots els jueus fossin obligats a sufragar-ne les despeses, perquè era una qüestió que afectava a tots²⁵. Després de la sentència, quan els jueus ja s'havien batejat i eren fets tots cristians arran dels avalots del mes d'agost d'aquell fatídic any 1391, el convers Lluís de Mur, que abans es deia Vidal Cap, sol·licità de la infanta Maria una provisió similar que obligués els altres conversos de la vila a pagar la part corresponent en les despeses que ell havia hagut de fer, en nom de tots, quan eren jueus, per raó de persecució -aquesta és la paraula que porta el document, «persecucionem»- conduïda per fra Guillem de Tous, lloctinent d'inquisidor, per raó d'un llibre de «Rabí Moysés»²⁶.

Els florins dels jueus, i no altra cosa, és el que perseguïen tots els que intervingueren al procés. Vet ací perquè s'hi aferrissaven tant els inquisidors, el notari i la cancelleria de l'infant Martí. Repartits els guanys equitativament, aquesta es reconcilià amb l'inquisidor que abans tenia per indesitjable i escandalós, i no tingué inconvenient, el setembre d'aquell mateix any 1391, d'expedir una circular als seus oficials manant-los prestar tota favor i ajuda, en bé de la fe cristiana, a fra Guillem de Tous i als seus comissaris i delegats en l'exercici de l'ofici de la Santa Inquisició²⁷.

25.- ACA, Canc, Reg. 2082, fol. 20r, en data Barcelona, 11-VII-1390, publicat a l'Apèndix núm. 4.

26.- ACA, Canc, Reg. 2108, fol. 155r, en data Montblanc, 20-II-1394.

27.- ACA, Canc, Reg. 2094, fol. 176r-v, en data Tarragona, 14-IX-1391.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

Montsó, 5, juny, 1389

En carta al lloctinent d'Inquisidor, l'infant Martí li prega que suspengui les actuacions que ha incoat contra els jueus de Montblanc i li porti el procés.

Lo Duch.

Ffra Guillem. Entès havem que vós fets procés rigorós contra alguns singulars de la aljama nostra de Montblanch, e açò per dit de .I. convers qui ací és, de la qual cosa som molt meravellats, que vós ne altre gos proceyr contra les aljames nostras e singulars de aquellas sens voler e sabuda nostra, car açò torna en gran depopulació e destrucció de aquelles. Per ço vos pregam affectuosament que vós en lo dit fet del tot sobresigats, e ab lo procés que d'aquèn havets fet, en lo punt en què esta huy, e ab tota altra informació que d'aquèn hajats, a nós ací encontinent vingats per ço que lo dit fet se puga examinar ací denant l'archabisbe de Terragona e denant altres prelats e maestres en theologia, present lo dit convers. E reconegut aquell, a nós plaurà que s'i face justícia espetxada. En altra manera, si açò fer no voliets, ço que no creem, certificam vos que nós hi provehiríem per altres remeys justs e a nós lícits de fer. Dada en Montsó a .V. dies de juny del any de la nativitat de nostre Senyor M CCC LXXXIX. La Duch.

Dominus Dux mandavit michi
Petro Sobirats. Probata

Dirigitur fratri Guillermo de Tous,
locumtenenti Inquisitoris.

ACA, Canc, Reg. 2077, fol. 87v.

2

Perpinyà, 16, maig, 1390

En carta a l'Inquisidor fra Nicolau Eimeric, l'infant Martí expressa el seu consentiment perquè s'ocupi del procés contra els jueus de Montblanc.

Lo Duc.

Inquisidor. Nós vista una letra de vostra mà escrita tramesa per vós an Johan de Bossegays, escrivà nostre, per la qual havem entès que vós fets fe com fra Guillem de Tous, de vostre orde, affermant sí esser vicari o comissari de la Inquisició en l'archabisbat de Terragona, és revocat de la dita comissió o vicariat per lo mestre general del orde, la qual revocació no contrastant, ell de fet ha usat e use de la dita comissió, manam per nostre letres als batles de Montblanch que de qui avant no·l permeten usar en .I. fet en què prochie contra jueus de Montblanch per rahó de .I. libre del Talmut appellat mestre Moysén de Egipte, en lo qual diu que ha errós, ne encara en res de la dita comissió tro que de son poder per vós sien certificats, e axí matex que si vós los ne requerits, que us trameten trellat del procés que·l dit ffra Guillem ha fet contra los dits jueus per la dita rahó, e entretant, que alguns jueus que ell tenie preses e té per les coses damont dites sien dats a convenient manuleuta, e los qui són en menleuta s'estiguen en aquella tro que per vós, vist e ragonegut lo dit procés, sia en altra manera d'ells ordonat e raquest ço que·n sia feedor. E com del dit fra Guillem hajam haüts grans clamors e rancures dels dits jueus, que lus fa sobre·l dit libre novitats e coses no acostumades, diens que·l dit libre o altres semblants tenen jueus en moltes ciutats insignes e viles de la senyoria del senyor Rey, e que per vós ne per altre no lus n'és feta qüestió, havem haut pler que·l dit ffra Guillem no haja aytal comissió, cor par, segons moltes coses que havem hoydes, que y sien scàndells, mas bé·ns plau que vós vajats lo fet e d'aquell farem seguir ço que vós no conixerets per vostre offici, al qual per reverència de la sancta fe cathòlica volem dar tota favor e endreç. Però si vós conexets que ço que·l dit fra Guillem ha fet per la dita rahó contra los dits jueus sie manera de calumpniar, e de semblant fet per vostre offici no us entremetats en altres lochs ne d'altres jueus, ne·s pot sostenir que [no] sia lesió de nostre fe, pregam vos que lus en tolgats tota vexació e affany, e de vostre offici lus donets favor leguda e honesta. Dada en Perpenyà a XVI de mag l'any MCCC noranta. Ffranciscus Castello.

Johannes de Bossegays ex provisiones facta per Ffranciscum Castello, legum doctorem, consiliarium et regentem cancellarium. Probata.

ACA, Canc, Reg. 2078, fol. 62v.

Girona, 21, juny, 1390

En carta a l'arquebisbe de Tarragona l'infant Martí li demana que accepti la intervenció de fra Nicolau Eimeric en l'afer del procés contra els jueus de Montblanc.

Reverent Pare. Nós, per cessar scàndel sobre alguna comissió o vicariat que fra Guillem de Tous, del orde dels preycadors, que afermave haver sobre l'enquisició dels heretges, de la qual, segons som certament informats, és revocat, havem provehit e manat que un procés que ha fet contra certs juheus de Montblanch per rahó de un libre appellat Maestre Moysèn de Egipte sobre'l Talmut, sie remès ací, a maestre Nicholau Eymereich, Inquisidor dels heretges, qui conega del fet que tolra tot contrast e·y faça justícia; e com hajam entès que·l dit fra Guillem de Tous inste que per torbar nostra provisió e per ço que pugue esforçar son fet, vós metats mà en lo dit fet, e açò sie causa d'emburlament, per ço vos pregam affectuosament que nostra provisió damont dita no sofrats esser perturbada, ans vullats dar paciència que·l dit Inquisidor ho conega de guisa que ffranchament hi pugue exercir son offici, cor nós e vós devem confiar d'ell que per son offici hi farà la provisió que·s pertany segons la fe sancta cathòlica. Dada en Gerona a XXI de juny del any de nostre Senyor MCCCLXXXX. Vidit Sperendeus.

Johannes de Bossagays ex
provisione facte per Speran-
tem in Deo Cardona, consilia-
rium et Regentem Cancellaria-
m. Probata

Dirigitur archiepiscopo terrachonensi

ACA, Canc, Reg. 2078, fol. 67r-v.

Barcelona, 11, juliol, 1390

L'infant Martí a Andreu de Contijoc, promotor de negocis de la seva cort, comanant-li la distribució entre els jueus de Montblanc de les despeses que ocasiona el procés mogut per fra Guillem de Tous.

Jodeuorum ville Montisalbi

Infans Martinus etc. dilecto consiliario et promotori negociorum curie nostre Andree de Contijoch, salutem et dileccionem. In humili supplicacione pro parte aliquorum judeorum ville Montisalbi nobis reverenter oblata vidimus contineri quod certi et plures judei dicte ville indebite contradicunt solvere et contribuere in certis expensis et missionibus per dictos exponentes factis et quas etiam nunc eos facere oportet pro et racione cuiusdam processus facti contra universos judeos ville Montisalbi per fratrem Guillelmum de Tous, asserentem se locumtenentem Inquisitoris, qui una cum quodam converso anno presenti ipsos mandavit venire ad ecclesiam dicte ville pro examine seu disputacione per ipsum fienda de quodam libro vocato Rabi Moysen de Egipte super Talmut Judeorum, super quo processu dicti judei necessario habuerunt se defendere et pro ipsa defensione diversos sumptus facere qui in favorem judeorum dicte aljame cedere dinoscuntur, cum universi ad dictam disputacionem et examen predictorum omnium extitissent vocati et casus predictus omnes judeos dicte ville tangere videretur, quod in ipsorum exponencium dampnum et perjudicium asserunt redundare; unde supplicato nobis super hiis de justicie remedio provideri, vobis dicimus, comittimus et mandamus quatenus vocatis partibus et aliis evocandis, si inveneritis per justiciam judeos ad contribucionem predictorum contradicentes ex causis predictis seu alias teneri ad eandem, eosdem super predictis compellatis seu compelli faciatis juris remediis quibus decet ad exsolvendum in predictis sumptibus seu expensis illam partem quam noveritis ipsos in premissis teneri racionibus supradictis, et alias faciatis super predictis quod de jure et racione repereritis faciendum, procedendo super eisdem breviter, simpliciter et de plano absque lite, strepitu et figura judicii solaque facti veritate attendita, maliciis et difugiis omnibus proculpulsis, nos enim vobis super predictis omnibus et singulis et inde dependentibus, emergentibus et connexis vices nostras comittimus plenarie cum presenti, per quam mandamus vicario Montisalbi quatenus quitquid per vos super predictis declaratum, decisum seu determinatum extiterit per vos seu sibi consultum, compleat et sollicitate exequatur. Data Barchinone undecima die julii anno a nativitate Domini M^oCCC^o nonagesimo. Petrus ça Calm.

Johannes de Bossagays ex petitiones provisiva per Petrum ça-Calm, legum doctorem, vicecancellarium domini Regis et regentem cancellariam. Probata.

ACA, Canc, Reg. 2082, fol. 20r.

Barcelona, 8, agost, 1390

En carta a l'arquebisbe de Tarragona l'infant Martí li demana que accepti la intervenció de fra Alfons de Sant Marc en l'afer del procés contra els jueus de Montblanc.

Reverent Pare. Ja per altra letra vos havem scrit pregant vos que permetéssets que lo procés fet contra los juheus de Montblanch se remetés a maestre Nicholau Eymerich, Inquisidor de la província d'Aragó, e no a altre. Ara nós, certificats per lo dit Inquisidor que ell per necessitat de sa persona en aquest temps no pot anar a Muntblanch ne entendre personalment en lo dit fet, e no volents que aquell romanga ans s'i proeesca e s'i faça ço que s'i deu segons la sancta fe cathòlica, havem deliberat que el religiós fra Alfonso de Sant March, del orde dels preycadors e domèstich nostre, qui és lochtinent de fra Examenno de Navesa, qui sens scàndel porà en lo dit fet enantar, de present vaja a Muntblanch per continuar aquell durant l'empatxament del dit maestre Nicholau. Per ço us pregam affectuosament que en fer lo dit procés per res no empatxets lo dit fra Alfonso, ans de fet li manets liurar tots los processos per qualsevol persones fets e fahedors de guisa que en lo dit fet se puxa dar la conclusió que deu per justícia, car certificam vos que per cessar scàndel no és mester que altre qualsevol persona hi entrevingue a present, ne nós hi dariem loch per res. E sobre'l dit fet lo dit fra Alfonso és de nós largament informat, per què vullats li dar fe e creença a ço que de nostra part vos dirà sobre aquell. Data Barchinone a VIII dies d'agost del any de la nativitat de nostre Senyor mil CCC noranta. Lo Duch.

Dominus Dux mandavit michi
Johanni de Bossegays. Proba-
ta.

Dirigitur archiepiscopo Terrachone.

ACA, Canc, Reg. 2078, fol. 98r-v.

Barcelona, 15, desembre, 1390

En carta als batlles de Montblanc l'infant Martí els mana que no tolerin l'exercici de jurisdicció sobre els jueus per part de l'arquebisbe de Tarragona o dels Inquisidors.

Lo Duch.

Nós havem trobat, d'acord de solemnes savis e doctors de nostre consell, que tota la conexença dels juheus pertany en cors e en ànima a nós axí con a senyor temporal, e que l'Esgleya, axí con d'aquells qui fora són d'ella, no cura; per què sabut que l'archabisbe e l'Enquisitor, o fra Guillem de Thous axí com a lochtinent de Inquisidor, ha fetes certas citacions als juheus novel·lament en nostre perjudici, a requesta de nostre fischal ab nostra letra patent fem inhibició als dits archabisbe, inquisidor e lochtinent seu, que d'aquí avant alguns fets tocants los dits juheus no-s entremeten, con la jurisdicció d'aquells a nós e no a ells pertenga; però si ells entenen haver dret en les coses damunt dites, nós ab la dita letra lus offerim de star-ne a collació de savis, a la qual havedora lus assignam en nostra audiència lo X^{en} dia comptador del dia de la presentació de la dita letra. Per què volem e-us manam que durant la dita inibició en res a instància del dit archabisbe, Inquisidor o lochtinent seu o comissaris lurs contra los dits juheus o algun d'ells no enentets en alguna manera, ne soffirats que per ells o alguns d'ells o comissaris lurs sie enentat; e açò guardats fort, car nostre dret ne serie perjudicat. Dada en Barchinona a XV de deembre l'any de nostre Senyor MCCC noranta. Vedit de Alpicat.

Johannes de Bossagays ex
provisione facta per vececan-
cellarium.

Dirigitur bajulis ville Montisalbi.

ACA, Canc, Reg. 2095, fol. 172r.